

Tryliktajame žurnalo *Ars et praxis* numeryje publikuojama vienuolika straipsnių, kurių autoriai – Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (LMTA) ir kitų Lietuvos mokslo bei tyrimų institucijų tyrėjai, pedagogai, mokslo ir meno doktorantai bei absolventai. Tradiciškai šie tekstai skirstomi į teorinę ir praktinę dalis – *ars* ir *praxis*. Tačiau nūdienos moksliniams ir meniniams tyrimams neretai būdinga tokia kūrybiškai analitiška žiūra, kad į daugelį šio numerio tekstų – tiek pristatančių istorinius reiškinius, tiek nagrinėjančių naujausias šiuolaikinės kultūros raiškos priemones – galima žvelgti kaip į teorinės ir praktinės perspektyvos lydinius.

Pirmame numerio straipsnyje atsigręžiama į daugiakultūrės tarpukario Lietuvos istoriją. Muzikologė Kamilė Rupeikaitė straipsnyje anglų kalba *Two attempts at establishing the Jewish Opera Studio in interwar Kaunas: goals, founders and activities* („Du mėginimai įkurti Žydų operos studiją tarpukario Kaune: tikslai, steigėjai ir veikla“) atidžiai pažvelgia į vieną iš dar per menkai ištirtų Lietuvos kultūros ir meno reiškinių – 1926 ir 1938 m. bandymus Kaune įsteigti Žydų operos studiją. Remdamasi archyvine medžiaga, apžvalgomis tarpukario Kauno spaudoje ir amžininkų prisiminimais, autorė straipsnyje pristato Žydų operos studijos tikslus, steigėjus ir veiklą, atskleidžia šios studijos indėlį ir į žydų bendruomenės muzikinį ugdymą, ir į laikinosios sostinės muzikinį gyvenimą.

LMTA menotyros krypties doktorantė, teatrologė Alma Braškytė straipsniu „Kanoninės pjesės tardymas intertekstais: intermedialioji nuoroda kaip sceninės adaptacijos strategija Yanos Ross „Lėlių namuose“ (pagal Henriką Ibseną)“ tęsia teorinę – *ars* – žurnalo dalį. Svarstydamą apie šiuolaikinio teatro pasirinkimą tarp laiko išbandytų kanoninių ir dabarties tikrovės suformuotų dramaturginių tekstų ir siekį suderinti šių priešingų polių estetinės kokybės ir tikrovės reprezentavimo reikalavimus, kaip vieną iš galimų sprendimų autorė siūlo kūrybiškas bei konceptualias scenines kanoninių dramaturgijos tekstų adaptacijas. Pastarosios gali atverti kanoninius tekstus ir sukurti prasmingą intertekstinį dialogą su dramos reikšmėmis. Viso to puikus pavyzdys – režisierės Yanos Ross Geteborgo miesto teatre pagal Henriko Ibseno pjesę sukurtas spektaklis „Lėlių namai“ (2018).

Intermedialumo teorijos pasitelkiamos dar viename teatro sričiai atstovaujančiame tekste – 2025-ųjų gruodį LMTA meno doktorantūros projektą apgynusio režisieriaus Žilvino Vingelio straipsnyje „Režisūrinės vizualinio teatro strategijos: intermediali erdvė ir montuotas personažas“, tačiau čia pristatomos jau visai kitos režisūrinės strategijos.

Aptardamas XX a. pabaigos vizualinio posūčio teorijas, vizualumo ir medijų teorijas bei kontekstus, Vingelis analizuoja vizualinio teatro sąvoką ir siekia konceptualizuoti vizualinį teatrą, pasitelkdamas autorines režisūrinės intermedialios erdvės ir montuoto personažo prieigas. Kaip jau minėta, menininkų tyrėjų tekstuose *ars* neišvengiamai susijęs su *praxis* – taigi meninė autoriaus praktika ir šiuo atveju tampa teorijoms lygiaverčiu analizės ir inspiracijos šaltiniu.

O štai LMTA meno doktorantė, kompozitorė Beata Juchnevič-Tamulevičienė pasirenka priešingą kelią – ji straipsnyje „Triukšmo artikuliacijos atlikimo aspektai: Helmuto Lachenmanno *Pression* interpretacijų analizė“ nesiremia savo pačios kūrybine ir atlikėjos praktika, tačiau analizuoja iki šiol itin menkai aptartus triukšmo muzikos kompozicijų atlikimo aspektus per estetiniu ir kompoziciniu lygmenimis nagrinėjamą problematikos prizmę. Pasirinkdama vokiečių kompozitoriaus Helmuto Lachenmanno opuso violončelei solo *Pression* (1969) interpretacijų analizės atvejį, autorė akcentuoja triukšmo artikuliacijos atlikimo studijų trūkumą bei svarbą ir siekia išgryninti triukšmo kompozicijų atlikimo kriterijus, kurie vėliau galėtų būti taikomi ir kitų triukšminių kūrinių interpretacijos analizei ar būti naudingi kaip tam tikros gairės tokios muzikos atlikėjams.

Įdomu, kad šiame žurnalo numeryje išties gausu netikėtų žvilgsnių į muzikos atlikimo praktikas – taip gerokai praplečiamos pastarųjų žanrinės, instrumentinės ir interpretacinės erdvės. Vienas tokių žvilgsnių pavyzdžių – LMTA meno doktoranto (šiuolaikinės muzikos specializacija) Kristupo Giko straipsnis „Turntablizmo estetikos ir atlikimo praktikos analizė“, kuriame nagrinėjamos patefono panaudojimo galimybės XX–XXI a. akademinėje, improvizacinėje muzikoje ir garso meno kontekstuose. Autorius tiria, kokia yra kultūrinė patefono reikšmė, ir netgi savotiškai mėgina nustatyti patefono statusą nuo visiems gerai žinomo muzikos reprodukcijai skirto įrenginio iki muzikos instrumento šiuolaikinėse turntablizmo ir garso meno praktikose. Giko tyrimas pagrįstas kultūrine ir istorine patefono kaip objekto funkcijos ir reikšmės įvairiuose muzikos ir performanso kontekstuose analize, taip pat jo paties autorine kūryba ir jos procesais, kuriems vykstant visos šios funkcijos bei reikšmės permąstomos ir paverčiamos nauja skambesio estetika.

Su technologijų permąstymo aspektu susijęs ir LMTA meno doktorantės, kompozitorės Ramintos Naujanytės straipsnis „Kūnas kaip išplėstinis instrumentas: kūrėjo, atlikėjo ir technologijos sąveika taikant gestais valdomus muzikos instrumentus“. Remdamasi savo pačios kūrybine praktika ir interaktyvaus valdiklio *MiMu Gloves* naudojimo patirtimi, Naujanytė straipsnyje aptaria interaktyvius renginius, suteikiančius galimybę muziką kurti per kūno fiziologiją, pasitelkiant kūrėjo, taip kartu tampančio ir atlikėju, judesius. Pasak autorės, „tokie elementai keičia tradicinį kūrybos procesą, sujungdami žmogaus kūno veiksmus su skaitmeninėmis sistemomis, leidžiančiomis pasiekti auten-

tiškų, išskirtinių garsinių rezultatų, o kūnas, judesiai ir garsas tampa neatskiriamomis kūrybinio proceso dalimis“ (p. 144). Taip esmingai keičiama pati muzikos komponavimo ir atlikimo logika.

Šalia Naujanytės teksto, kuriame aptariamos daugiasluoksnės kūrėjo, atlikėjo ir technologijos sąveikos, labai tiktų paminėti smuikininkės, šių metų gruodžio pradžioje LMTA meno daktaro laipsnį įgijusios Loros Kmieliauskaitės straipsnį „Dekonstruojant atlikėjo profesiją: redukcijos metodas naujojoje muzikoje“. Aptardama atlikėjo performatyvumą nūdienos tarpdisciplininėse praktikose, Kmieliauskaitė straipsnyje daugiausia dėmesio skiria redukcijos sąvokai, tačiau nė kiek ne mažiau jai svarbūs ir atlikėjo profesijos plėtiniai. Abi šios sampratos yra instrumentinio teatro kūrėjo ir tyrėjo Falko Hübnerio sukurto modelio, atskleidžiančio skirtingas atlikėjo įveiklinimo naujosios muzikos procesuose strategijas, dedamosios. LMTA menininkė tyrėja ši modelį papildė iš atlikėjos perspektyvos atsiskleidžiančiomis metodinėmis įžvalgomis, aptaria redukcijos teorijos pritaikymą lietuvių menininkų kūrinuose ir konstatuoja atlikėjo tapatybės transformacijos sudėtingumą šiuolaikinėje muzikoje.

Dar dviejų menininkų tyrėjų tekstai analizuoja kūrybinės raiškos priemones lietuvių kompozitorių kūryboje ir jų interpretavimo niuansus. Pianistas, meno daktaras Vincenzo De Martino straipsnyje anglų kalba *The pianistic style of Stasys Vainiūnas: recurring features and pianistic gestures* („Stasio Vainiūno pianistinis stilius: ypatingi bruožai ir pianistiniai gestai“) kviečia atsigręžti į vieno ryškiausių Lietuvos kompozitorių ir pianistų kūrybinį palikimą ir iš atlikėjo perspektyvos analizuoja Vainiūno fortepijoninei muzikai būdingus ypatumus. Kadangi kompozitorius buvo ne tik kūrėjas, bet ir puikus pianistas (pirmasis lietuvis, tapęs tarptautinio pianistų konkurso laureatu), Vainiūno kūryba fortepijonui yra idealiai pritaikyta šio muzikos instrumento savybėms ir galimybėms. Būtent dėl šios priežasties ją galima vadinti pianistiška ir pagrįstai tikėtis deramo šių kūrinių pripažinimo pasauliniame fortepijoninės muzikos repertuare.

Sprechgesang vokalinės technikos sampratą ir jos taikymo ypatumus lietuvių kompozitorių muzikoje aptaria LMTA meno doktorantė, dainininkė Rasa Dzimidaitė-Mankauskienė. Straipsnio „Kalbamasis dainavimas Broniaus Kutavičiaus kūrinėje „Mažasis spektaklis“ ir Vidmanto Bartulio operoje *Pas de deux*“ autorė atkreipia skaitytojų dėmesį į unikalų vokalinę raišką tarp kalbėjimo ir dainavimo – kalbamąjį dainavimą (vok. *Sprechgesang*), kuris XX a. tapo itin svarbus eksperimentuojant su santykiu tarp teksto ir muzikos. Analizuodama du ryškius lietuvių muzikos istorijos opusus, Dzimidaitė-Mankauskienė siekia atskleisti, kaip Kutavičius ir Bartulis transformuoja kalbamojo dainavimo notaciją ir interpretacinį potencialą, suteikdami šiai vokalinei teknikai išskirtinę vietą šiuolaikinėje Lietuvos muzikinėje kultūroje.

Tarpdisciplininius – meninius, urbanistinius ir socialinius – Lietuvos kultūros lauko aspektus straipsnyje „Urbanistinis šokis kaip meninio tyrimo laukas: šventės „Miestas kaip kūnas“ atvejis“ aptaria LMTA meno doktorantė, šokėja Airida Gudaitė-Žakevičienė ir jos meno projekto tiriamosios dalies vadovė, humanitarinių mokslų daktarė, miesto tyrinėtoja Jekaterina Lavrinec. Nagrinėdamos konkretų atvejį – kasmet Vilniuje organizuojamą urbanistinio šokio šventę „Miestas kaip kūnas“, teksto autorės siekia išskleisti dedamąsias urbanistinio šokio dalis ir pademonstruoti, kaip jos virsta meninio tyrimo instrumentais. Remiantis urbanistinio šokio, kaip refleksyvios meninės ir socialinės praktikos, samprata, straipsnyje analizuojama, kaip kūno judesys tampa tyrimo būdu, leidžiančiu atskleisti erdvinius ir socialinius pokyčius.

Žurnale *Ars et praxis* daug dėmesio skirdami meniniams tyrimams, negalėjome nepastebėti 2025-aisiais kolegų Vilniaus dailės akademijoje išleistos reikšmingos šios srities publikacijos. Todėl paskutinis šio numerio straipsnis – teatrologės Ramunės Balevičiūtės recenzija „Kas per paukštis tas meninis tyrimas?“ menotyrininko, medijų menininko, kuratoriaus Vytauto Michelkevičiaus ir filosofo Aldžio Gedučio monografijai *Gegutės giesmės. Apie meninio tyrimo žinojimus, praktikas ir poveikius* (Vilniaus dailės akademijos leidykla, 368 p.). Išskleisdama knygos turinį ir įžvelgdama autorių „akademinį chuliganiškumą“, recenzentė taip apibūdina autorių strategiją: „jie paima meninio tyrimo fenomeną it pasimetusią dėlionės detalę, ir bando įterpti į skirtingus paveikslus. Tačiau humanitarinių mokslų dėlionėje ta detalė netinka, nors iš toli atrodo, kad forma, raštas ir spalva panaši. Netinka ji ir tarpdisciplininio meno mozaikoje, nors eksperimentinis polėkis, ilgalaikiškumas ir conceptualumas gundo šias praktikas sutapatinti. [...] Išties įdomu su autoriais klaidžioti jų argumentų labirintais, nes už vieno posūkio laukia mokslo filosofijos pasažas, už kito – ekskursas į meno edukacijos istoriją, o už trečio – trečiosios pakopos meno studijų Europoje apžvalga. Dar pridėkime kalbos vaizdingumą, minties eksperimentus ir spekuliacijas – ir gausime grynąjį intelektualinį malonumą“ (p. 208).

Kaip įprasta, žurnalo *Prieduose* – muzikologijos magistrantės Aušrinės Plonytės parengta 2025-ųjų *Kronika*, kurioje išvardyti šiais metais LMTA publikuoti leidiniai, organizuotos konferencijos, LMTA tyrėjų pelnyti apdovanojimai, pateikti apgintų mokslo disertacijų ir meno doktorantūros projektų, teorinių bakalauro ir magistro darbų sąrašai. Žurnalą užbaigia informacija apie *Ars et praxis* XIII tomo straipsnių autorius ir *Atmena autoriams*.

Lina Navickaitė